

مقاله پژوهشی: تحلیل بازی جنگ عملیات فتح‌المبین

شهرام نوروزانی^۱، علیرضا سعادت‌راد^۲، مجید زین‌الدینی^۳، مجتبی فتحی^۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۰۲

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۲۸

چکیده

از گذشته‌های دور نتایج احتمالی نبرد مورد توجه نظامیان و سیاستمداران بوده است. بازی جنگ، ترکیبی از تجارب جنگ‌های گذشته و علم است. بازی جنگ مانند یک بازی شطرنج است که در آن صفحه‌ایی با چندین راه متصور، برای تعیین مسیر حرکت در پیش‌روی کاربران وجود دارد. جنگ عراق علیه ایران به‌عنوان یکی از حوادث مهم بین‌المللی است که به مدت هشت سال ادامه یافته و تجارب نظامی نیروهای مسلح ما از عملیات‌های انجام شده در دفاع مقدس همچون عملیات فتح‌المبین به قدری مهم و ارزشمند است که می‌تواند منبعی الهام‌بخش و بومی جهت تدریس در مراکز علمی و پژوهشی نظامی در قالب‌هایی همچون بازی جنگ باشد. هدف از این تحقیق تحلیل و بیان عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح‌المبین می‌باشد. در این تحقیق نوع تحقیق «کاربردی-توسعه‌ای» و روش تحقیق «توصیفی-تحلیلی» و دو سوال در مورد بازی جنگ و عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح‌المبین به مضمون زیر مطرح شده است.

(۱) بازی جنگ عملیات فتح‌المبین چگونه بوده است؟

(۲) عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح‌المبین چه بوده است؟

بازی جنگ عملیات ذکر شده با رویکرد بازآفرینی تحلیل و مطابق مدل مفهومی تحقیق برگرفته از نظر اساتید این حوزه، عناصر بازی جنگ در سه حوزه فیزیکی، شناختی و اطلاعاتی و هم‌چنین ۱۲ عنصر زیرمجموعه حوزه‌ها احصاء گردیده است.

واژگان کلیدی: بازی جنگ، عملیات فتح‌المبین، ایران، عراق

^۱ استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه دفاع ملی

^۲ استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه دفاع ملی

^۳ استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه دفاع ملی

^۴ دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده و مسئول)

مقدمه

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مِمَّا اسْتَنْطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَنْ تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

هر نیرویی در توان دارید برای مقابله با دشمنان آماده سازید و اسب‌های ورزیده، تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خود را بترسانید و گروه دیگری غیر از آنها که نمی‌شناسید و خدا می‌شناسد و هر چه در راه خدا انفاق کنید به طور کامل به شما بازگردانده می‌شود و به شما ستم نخواهد شد.^۱

فرماندهی معظم کل قوا در بیانات خود در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام) در تاریخ ۱۳۹۸/۰۷/۲۱ در تبیین عبارت «وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ» اشاره فرمودند: «رِبَاطِ الْخَيْلِ» یعنی ابزار؛ ابزار بایستی ابزار پیشرفته باشد. خود شما بایستی ابزار را به وجود آورده باشید، تولید کرده باشید، ابداع کرده باشید؛ به معنای حقیقی کلمه مالک ابزار باید باشید. در مورد ابزار بایستی به‌روز باشید. ابزار بایستی متنوع باشد؛ [متناسب با] زمین و آسمان و فضا و دریا و مرز و درون قلب کشور، همه جا؛ و ابزار اطلاعاتی و ابزار عملیاتی و همه جور ابزار. تنوع در ابزار هم جزو چیزهایی است که بایستی مورد توجه باشد. مسئله‌ی فضای مجازی، امروز جزو ابزارها است؛ مسئله‌ی بازی جنگ، امروز جزو ابزارها است؛ به اینها بایستی توجه کنید. پس بنابراین آن «قوه»، این هم «ابزار»؛ هر چه می‌توانید - مِمَّا اسْتَنْطَعْتُمْ - بایستی در این زمینه‌ها خود را آماده کنید.^۲

بازی جنگ، ترکیبی از تجارب جنگ‌های گذشته و علم است. بازی جنگ مانند یک بازی شطرنج است که در آن صفحه‌ایی با چندین راه متصور، برای تعیین مسیر حرکت در پیش‌روی کاربران وجود دارد. یک بازی جنگ در حقیقت، حرکتی است به سوی آینده‌نگری، با استفاده از مفاهیم و تجربیات گذشته. در تاریخ نظامی معاصر ایران، جنگ عراق علیه ایران از مهم‌ترین تجارب نظامی قابل استفاده در زمینه توسعه بازی جنگ، می‌باشد.

با توجه به تغییراتی که در گذشت زمان در خصوص چگونگی تحلیل شرایط رزمی و عملیاتی در سالیان اخیر حادث شده است. چنین به نظر می‌رسد که با «ابزار بازی جنگ» می‌توان نسبت به

^۱سوره انفال آیه ۶۰ ترجمه آیت‌... مکارم شیرازی

^۲ <http://farsi.khamenei.ir>

بازآفرینی و مرور عملیات‌های انجام شده در زمان دفاع مقدس به‌ویژه عملیات‌های موفق دوران دفاع مقدس پرداخته شود.

جنگ عراق علیه ایران به‌عنوان یکی از حوادث مهم بین‌المللی است که به مدت هشت سال ادامه یافته و از لحاظ تدابیر، راهبردها و تصمیماتی که دو بازیگر (ایران - عراق) اتخاذ نمودند از اهمیت خاصی برخوردار است. تجارب نظامی نیروهای مسلح ما از دفاع مقدس به قدری مهم و ارزشمند است که می‌تواند منبعی الهام‌بخش و بومی جهت تدریس در مراکز علمی و پژوهشی نظامی در قالب‌هایی همچون بازی جنگ باشد.

نبرد فتح‌المبین در حقیقت سومین عمل آفندی بزرگ موفق نیروهای مسلح ما علیه نیروی متجاوز به شمار می‌رود و به عنوان یکی از عمده‌ترین نبردهای ایران و عراق در طول جنگ تحمیلی، حائز اهمیت فراوان می‌باشد. مجموعه‌ای از حوادث و شرایط همراه با ابعاد، کیفیت و پی‌آمدهای عملیات فتح‌المبین موجب گشت تا همواره از این عملیات به عنوان یک رویداد تاریخی و حماسه‌ای با نتایج راهبردی در سطح ملی و استراتژیک یاد شود. با بررسی‌های به عمل آمده پژوهش‌های متعددی در خصوص عملیات فتح‌المبین انجام شده است اما تاکنون پژوهش منسجم و همه‌جانبه‌ای که با توجه به ویژگی‌های «بازی جنگ» سطح عملیاتی جنگ را به صورت موردی با روش‌های نوین همچون؛ رویکرد نظریه‌بازی‌ها را در این عملیات بررسی نموده باشد، انجام نشده است.

عدم تحقیق در ارتباط با این موضوع باعث می‌شود که تجارب گذشته خودی در قالب متون علمی تدوین نشده و متون درسی بومی مفید کمتر در اختیار جامعه علمی - نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار گیرد. در صورت عدم توجه به این موضوع تدوین سناریوهای مختلف جهت آمادگی نظامی در تصمیم‌سازی‌های آتی، پیش‌بینی تصمیمات دشمن، مدیریت تصمیمات دشمن و طراحی فریب دشمن در کلیه سطوح با مشکل مواجه شده و امکان افزایش احتمال بروز غافلگیری برای فرماندهان در سطح عملیاتی متصور است. هدف اصلی این پژوهش حاضر تحلیل و بیان عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح‌المبین و به دست آوردن یک نتیجه منسجم برای پاسخ‌گویی به سوالات زیر می‌باشد:

- ۱) بازی جنگ عملیات فتح‌المبین چگونه بوده است؟
- ۲) نقش عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح‌المبین چگونه بوده است؟

مبانی نظری

- پیشینه شناسی:

در این تحقیق ۳ مورد رساله دکتری ۴ عنوان مقاله علمی پژوهشی مرتبط با موضوع تحقیق مورد مطالعه قرار گرفت که با اقتباس از این پیشینه‌ها، چارچوب نظری این تحقیق شکل گرفت. لذا دو مورد از پیشینه‌های تحقیق که ارتباط بیشتری با موضوع دارند به شرح ذیل بیان می‌شوند.

فرهاد درویشی در مقاله‌ای با عنوان «نقطه زینی در نظریه بازی‌ها مطالعه موردی: جنگ ایران و عراق» که در فصل‌نامه دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) انتشار یافته است این سوال را مطرح می‌کند که بر اساس نظریه بازی‌ها و تعیین نقطه زینی در جنگ ایران و عراق، بهترین نقطه پایان جنگ برای ایران چه مقطعی بوده است؟ در پاسخ به این نتیجه می‌رسد که بر اساس نظریه بازی‌ها و تعیین نقطه زینی در جنگ ایران و عراق، می‌توان گفت که بهترین نقطه پایان جنگ برای ایران، بلافاصله پس از صدور قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل بود. زیرا تنها در این مقطع از جنگ بود که ایران علاوه بر اینکه بخش‌های زیادی از اراضی عراق را در تصرف خود داشت، سازمان ملل و شورای امنیت را مجاب ساخته بود تا برای پایان یافتن جنگ، امتیازاتی را (ولو حداقلی) برای ایران در نظر بگیرند. عدم توجه به شرایط یاد شده، باعث شد تا پس از آن و مخصوصاً به دنبال حملات عراق در ماه‌ها و روزهای پایانی جنگ که منجر به عقب‌راندن نیروهای ایرانی از مناطق فاو، اطرف بصره و جزایر مجنون شد، ایران نه تنها این امتیازات را از دست داد، بلکه در هنگام موافقت نهایی با قطعنامه ۵۹۸، نفرت و اراضی بیشتری از خود را از دست داده بود.

جواد طیبی در مقاله‌ای با عنوان «روش برنامه‌ریزی ریاضی برای حل و مدل‌سازی سناریوهای نبرد در سامانه پشتیبان تصمیم بازی جنگ تاکتیکی و عملیاتی» که در نشریه آینده‌پژوهی دفاعی انتشار یافته است این سوال را مطرح می‌کند که نحوه مدل‌سازی بازی جنگ و به‌کارگیری مدل برنامه‌ریزی دریافتن راه‌کار بهینه در یک سناریوی بازی جنگ چگونه است؟ در پاسخ به این نتیجه می‌رسد که یکی از اهداف مهم بازی جنگ آموزش روش‌های تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری نظامی است. در این مقاله به بررسی نحوه مدل‌سازی و حل موقعیت‌های تصمیم‌گیری سناریوهای بازی جنگ تاکتیکی و عملیاتی پرداخته شد. فرآیند تصمیم‌گیری در سامانه بازی جنگ شامل تصمیم‌گیرندگان و بازیکنان، عوامل محیطی، اهداف، راه‌کارها و معیارها است.

مفهوم شناسی:

بازی جنگ: عبارتست از؛ هرگونه مدل‌سازی، تصویرسازی و شبیه‌سازی به صورت مجازی یا عینی از جنگ در حوزه‌ی نظامی (محیط ستیز) در کلیه سطوح آن (راهبردی، عملیاتی و راه‌کنشی)؛ به منظور ترسیم فرایند ساختارمند به‌کارگیری و هم‌افزایی منابع موجود در پشتیبانی از طرح‌ریزی و هدایت یگان‌های نظامی در صحنه‌ی جنگ و صحنه‌ی عملیات نظامی بر مبنای فرضیات مبتنی بر واقعیات. محوریت بازی جنگ در رده‌های تاکتیکی و عملیاتی بر حوزه‌ی نظامی جنگ و در رده‌ی راهبردی بر حوزه‌ی دفاعی آن می‌باشد. (نوروزانی، ۱۳۹۸: ۳۴).

بازی جنگ را می‌توان با دو رویکرد زیر در نظر گرفت. ۱- رویکرد بازآفرینی: در این نوع بازی‌ها، جنگ‌های گذشته که در واقعیت اتفاق افتاده است مورد بررسی قرار می‌گیرند. ۲- رویکرد پیش‌بینانه: این نوع بازی طرح‌ریزی و ارزیابی تصمیمات درباره آینده است. (همان، ۳۱-۳۰).

عناصر اصلی بازی جنگ: اصلی‌ترین عناصر بازی جنگ شامل اهداف، طرح، بانک اطلاعات، مدل‌ها، قوانین، روش‌ها، ساختارها، مشارکت‌کنندگان، شاهدان، تحلیل‌کنندگان، سنت‌ها و محیط‌ها هستند که متناسب با اهداف طراحان بازی جنگ، چند عنصر ضروری در طراحی بازی جنگ در نظر گرفته شده و بازی بر اساس نیازمندی‌ها طراحی می‌شود. (همان، ۵۴).

فرآیند بازی جنگ در جنگ کلاسیک: از آنجا که بازی جنگ مدلی از جنگ واقعی است، باید ارتباط منطقی بین آن‌ها وجود داشته باشد. حوزه‌های جنگ واقعی عبارت‌اند از (پرلا^۱ و همکاران، ۲۰۰۴: ۳۶؛ آلبرتس^۲ و همکاران، ۲۰۰۱: ۱۴-۱۲):

الف. حوزه فیزیکی^۳: مکانی است که نیروهای نظامی تلاش دارند تا در شرایط آن تأثیر بگذارند. ارزیابی عوامل این حوزه آسان است و در گذشته، قدرت رزمی صرفاً در این حوزه ارزیابی می‌شد. چنین به نظر می‌رسد که «حوزه فیزیکی» جنگ واقعی در رده راه‌کنشی و عملیاتی شامل؛ جو و زمین است و همچنین بعد کمی عناصر توان رزم شامل؛ تعداد جنگ‌افزارها و یگان‌های نظامی و شاخص‌هایی که هم اکنون به عنوان عناصر برترساز توان رزم از آن‌ها یادشده و عموماً به صورت کیفی مقایسه می‌شوند. در رده راهبردی جنگ «حوزه فیزیکی»، شامل بازیگران دولتی (حکومت‌های ملی، ائتلاف‌ها و هم‌پیمانان دفاعی امنیتی) و

¹ Perla

² Alberts

³ Physical domain

غیردولتی (سازمان‌های نظامی و غیرنظامی اثرگذار) می‌شود. در این حال عناصر کمیت‌پذیر قدرت که در صحنه جنگ به کار می‌روند، مد نظر قرار خواهند گرفت. (نوروزانی ۱۳۹۷: ۳۹)

ب. حوزه اطلاعات^۱: فضایی است که اطلاعات در آن تولید، انتشار و به کار گرفته شده و تدابیر سامانه فرماندهی و کنترل در آن ابلاغ و کنترل می‌شود. در خصوص «حوزه اطلاعاتی» جنگ واقعی چنین به نظر می‌رسد که در رده راهکنشی و عملیاتی آن، این حوزه دربرگیرنده فرایندها و روش‌هایی است که اخبار به دست آمده از حوزه فیزیکی در آن پرورش یافته و در این فرایندها دگردیسی اخبار به اطلاعات نظامی شکل می‌گیرد. در رده راهبردی جنگ که عمدتاً در مرحله پیش‌آغاز محقق می‌شود، اخبار و اطلاعات اولیه به اطلاعات راهبردی تبدیل شده و در هنگام بروز جنگ این اطلاعات طی فرایندی مستمر، مورد پایش و پویش قرار می‌گیرد. (همان: ۴۰)

پ. حوزه شناخت^۲: فضای ذهنی افراد مشارکت‌کننده در نبرد است که آگاهی، هوشیاری، درک، اعتقادات و ارزش‌ها در آن جای دارند و فرایند تصمیم‌گیری در آن شکل می‌گیرد. عملاً در این حوزه است که فاتح و مغلوب بیشتر جنگ‌ها تعیین می‌شود. عوامل این حوزه منحصر به فرد بوده و اندازه‌گیری آن‌ها بسیار مشکل است.

با توجه به حساسیت عملیات نظامی به نظر می‌رسد «حوزه شناخت» که اشاره مستقیم به نقش سرمایه انسانی کیفی در جنگ دارد، مهم‌ترین ضلع مثلث سه‌گانه حوزه‌های جنگ واقعی است. در این حوزه از جنگ، نیروی انسانی با دریافت شرایط محیطی که عمدتاً برگرفته از حوزه فیزیکی جنگ است، نسبت به ادراک محیط، آگاهی محیطی و ارزیابی محیطی اقدام کرده و در نهایت فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری رخ می‌دهد. (همان: ۴۱)

راه‌کار: راه‌کار ترتیب توالی انجام فعالیت‌های معینی است که یک فرد یا یگان ممکن است از آن پیروی نماید. در بررسی راه‌های کار مواردی که برآوردکننده بایستی به عنوان راهنما در نظر بگیرد شامل ۱- آیا راه‌کار عملی است؟ ۲- آیا راه‌کار مأموریت را بدون تحمل تلفات و ضایعات غیرضروری برای فرمانده انجام می‌دهد؟ ۳- آیا راه‌های کار به خوبی تنظیم شده‌اند که در موقع تجزیه و تحلیل از یکدیگر قابل تشخیص باشند؟ (آقامحمدی، ۱۳۹۶: ۱۱۲)

عملیات فتح‌المبین: نبرد فتح‌المبین که با نام «طرح عملیاتی کربلای ۲» طراحی و به نام عملیات فتح‌المبین با شرکت نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروهای بسیج مردمی، جهاد سازندگی و پشتیبانی نیروی هوایی از تاریخ دوم فروردین ۱۳۶۱ به مدت هشت روز در منطقه عمومی دزفول - شوش انجام پذیرفت، از جمله عملیات نظامی موفق بوده است که در پایان ۱۸ ماه اشغال نظامی قسمتی از خاک زرخیز خطه خوزستان، ضربه‌ای قاطع در زمان و مکانی مناسب به نیروهای متجاوز عراق وارد نمود. (معین‌وزیری، ۱۳۸۱: ۱۳).

تاریخچه عملیات فتح‌المبین: نبرد فتح‌المبین که با نام «طرح عملیاتی کربلای ۲» طراحی و به نام عملیات فتح‌المبین با شرکت نیروی زمینی ارتش ج.ا.ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروهای بسیج مردمی، جهاد سازندگی و پشتیبانی نیروی هوایی از تاریخ دوم فروردین ۱۳۶۱ به مدت هشت روز در منطقه عمومی دزفول - شوش انجام پذیرفت، از جمله عملیات نظامی موفق بوده است که در پایان ۱۸ ماه اشغال نظامی قسمتی از خاک زرخیز خطه خوزستان، ضربه‌ای قاطع در زمان و مکانی مناسب به نیروهای متجاوز عراق وارد نمود. این نبرد سرنوشت‌ساز، بخشی از یگان‌های عمده دشمن را منهدم و توان رزمی نیروهای خودی را به نحو چشم‌گیری افزایش داد. (همان، ۱۳)

فرآیند طرح‌ریزی عملیات فتح‌المبین: با شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران در ۳۱ شهریورماه ۱۳۵۹، ارتش عراق با لشکر ۱ مکانیزه در محور فکه و لشکر ۱۰ زرهی در محور شرفانی از مرز عبور کرده و طی حدود یک هفته با وجود مقاومت تیپ دوم زرهی دزفول، تیپ ۳۷ زرهی شیراز و گروهی از سپاه پاسداران دزفول، منطقه غرب کرخه را اشغال کردند. ارتش و سپاه به صورت مشترک و بعضاً به طور مستقل تا قبل از عملیات فتح‌المبین، عملیات‌های محدودی در مناطق مختلف غرب کرخه به منظور از بین بردن روحیه و در هم شکستن میل جنگجویی دشمن و به دست آوردن اخبار و توسعه اطلاعات انجام دادند. عزل بنی‌صدر از فرماندهی کل قوا و کنار هم قرار گرفتن ارتش و سپاه، موجب تقویت جبهه اسلام گردید و با توجه به تجربیات یک سال اول جنگ، عملیات‌های بزرگ و بزرگ‌تر، یکی پس از دیگری و با سرعت تمام طراحی و اجرا گردید. (بیات، ۱۴۰۰: ۳۲۴)

مستخرجه برآورد اطلاعاتی عملیات فتح‌المبین

موقعیت: این منطقه جلگه‌ایست صاف با عوارض محدود که در جنوب سد کوهستانی سلسله جبال زاگرس - رشته ارتفاعات کبیرکوه قرار دارد. از طرف شمال به منطقه پشتکوه و پیشکوه

- ایلام و لرستان- از طرف خاور به رشته کوه سیاه، از طرف جنوب به تپه‌های رملی لخیضر و دشت چهیلا و از طرف باختر به کشور عراق - رشته ارتفاعات مرزی حمزین - محدود می‌شود.

ارتفاعات:

(۱) دامنه‌های جنوبی ارتفاعات کبیرکوه که در این منطقه به نام‌های محلی اسکندرخندان، تپه چشمه، سپتون، تپه ۳۵۰، شاوریه، کمرسرخ، ممله و... نامیده می‌شود.

(۲) ارتفاعات جنوبی رشته ارتفاعات مرزی حمزین تا پاسگاه فکه.

(۳) تپه‌های تینه که در قسمت شمال آن عین‌خوش و در منتهی الیه جنوبی آن تپه برقاز و دوسلک قرار دارد.

(۴) تپه‌های ابوصلیبی خات در غرب شهر شوش و رودخانه کرخه با ارتفاع ۲۰۳ متر از سطح دریا معروف به تپه‌های رادار.

رودخانه‌ها:

(۱) رودخانه دویرج که از شرق دهلران وارد دشت شده و پس از طی مسافتی در حوالی شهر موسیان تغییر مسیر داده و به طرف جنوب شرقی حرکت و در شمال پاسگاه فکه وارد خاک عراق می‌شود.

(۲) رودخانه فصلی چیخواب که از ارتفاعات شمال منطقه - دالپری و کمرسرخ- سرازیر و پس از طی مسافتی به سمت جنوب در چم‌سری - جنوب شهر موسیان - به رودخانه دویرج می‌ریزد.

(۳) رودخانه کرخه از شمال دشت خوزستان وارد و پس از طی مسافتی به طرف جنوب در نزدیکی آبادی الحایی تغییر مسیر داده و به طرف غرب جریان می‌یابد و در شاخه‌هایی با نام‌های مختلف به هورالعظیم می‌ریزد.

(۴) رودخانه دز از شمال دشت خوزستان وارد و پس از عبور از شهر دزفول در بندقیر - شمال اهواز- به رودخانه کارون می‌ریزد. (موسوی قویدل، ۱۳۷۸: ۶۲)

آب و هوا: منطقه دزفول - شوش یک منطقه گرمسیری است که نسبت به شهرهای جنوبی خوزستان تا حدودی خنک‌تر است. فصل گرمای آن از فروردین ماه شروع و تا آبان ماه ادامه دارد. باران‌های گرمسیری از آبان ماه شروع و تا فروردین ماه ریزش دارد. دو نوع باد در منطقه جریان دارد. بادهای شمالی که از کوهستان می‌وزد و عموماً خنک است و بادهای جنوب غربی که از سمت عربستان و خلیج فارس می‌وزد و پس از عبور از جنوب خوزستان به این منطقه وارد می‌شوند. این بادهای گرم و عموماً گرد و غبار همراه دارد و به آن باد سام یا باد سرخ می‌گویند. (موسوی قویدل، ۱۳۷۸: ۶۵)

مستخرجه بر آورد عملیاتی عملیات فتح‌المبین

۱- منطقه عملیات کربلا ۲ از شمال به دامنه‌های جنوبی ارتفاعات کبیرکوه (خرولی، اسکندر خندان، سپتون، تپه ۳۵۰، شاوریه، ممله، و علی‌کشت) از غرب به عین‌خوش، تپه‌های تینه و کوه میشداغ، از جنوب به تپه‌های رملی لخیضر و دشت چهیلا و از شرق به رودخانه کرخه محدود می‌شود.

۲- جنبه‌های نظامی منطقه**- موانع**

- (۱) ارتفاعات شمالی منطقه در اکثر نقاط حرکات خودرویی را محدود می‌کند.
- (۲) ارتفاعات تینه مانع حرکات خودرویی از غرب به شرق و بالعکس شده و حرکات منحصراً از برقازه و تنگ ابوغریب میسر می‌باشد.
- (۳) ارتفاعات رقابیه مانع حرکت خودرویی از شرق به غرب و بالعکس و حرکات منحصراً از تنگ رقابیه امکان‌پذیر می‌باشد. (همان، ۶۳)
- (۴) ارتفاعات میشداغ مانع حرکات خودرویی از شرق به غرب و بالعکس و حرکات منحصراً از تنگ ذلیجان میسر می‌باشد.
- (۵) باتلاق سندال واقع در جنوب شرقی چنانچه مانع حرکات خودرویی می‌باشد.
- (۷) رودخانه کرخه فقط در محل پل‌ها و گذارها قابل عبور می‌باشد.

عوارض حساس

- (۱) تپه‌های علی‌گره‌زد و شاوریه که تصرف آنها حاکمیت بر محور پای‌پل - سهرای قهوه‌خانه - امامزاده عباس را برای دسترسی به عین‌خوش و ارتفاعات تینه تسهیل می‌کند.
- (۲) تپه‌های ابوصلیبی خات (رادار) که تصرف این عارضه حاکمیت بر مناطق اطراف آن را فراهم و مبنای حرکتی به سمت غرب برای وصول به تپه‌های غرب چنانچه محسوب می‌شود.
- (۳) ارتفاعات عین‌خوش، تنگ ابوغریب و برقازه، تنگ رقابیه و تنگ ذلیجان که تصرف آنها حاکمیت بر مناطق شرقی رودخانه دویرج را فراهم و معابر عبوری از این تنگه‌ها را پایش می‌کند.

معابر وصولی

- (۱) معبر پای پل - سهرای قهوه‌خانه - علی‌گره‌زد - دچه - عین‌خوش
- (۲) معبر پای پل - سهرای قهوه‌خانه - تپه ابوصلیبی خات - تپه برقازه - فکه

- (3) معبر غرب شوش - تپه رادار - چنانه - تپه برقازه - فکه
 (4) معبر لزه - امامزاده عباس - دچه - عین خوش (از دجهیک شاخه دیگر به تنگ ابوغریب می‌رود)
 (5) معبر چاه نفت - کمر سرخ - عین خوش. (همان، ۶۴)

نیروهای مسلح ج.ا.ایران در عملیات فتح‌المبین^۱

استعداد نیروی خودی بیش از چهار لشکر از ارتش (۲ لشکر پیاده، ۱ لشکر زرهی، ۳ تیپ مستقل پیاده و دو تیپ زرهی) و در حدود ۴ لشکر از سپاه پاسداران که با ۲۲ گردان توپخانه پشتیبانی می‌شد. (موسوی قویدل، ۱۳۷۸: ۱۳۵)

الف - نیروهای رزمی

جدول ۱: قرارگاه قدس* (منبع: محقق ساخته)

محل استقرار	ماموریت	یگان	
		ارتش	سپاه
چاه نفت مختصات (۶۵۱۰۰-۹۱۹۰۰) نقشه ۵۰۰۰۰:۱ منطقه عمومی دزفول	قرارگاه قدس در شمال، ابتدا هدف استقلال (ارتفاعات عین‌خوش) و معبر ابوغریب را تأمین و از ورود دشمن از سمت جنوب شرقی دشت عباس جلوگیری کرده و سپس در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه پدافند می‌کند.	تیپ ۸۴ پیاده	ارتش
		تیپ ۲ زرهی لشکر ۹۲	
		تیپ ۱۴ امام حسین (ع)	سپاه
		تیپ ۴۱ ثارالله...	
		تیپ ایلام	
		گردان مستقل علی اکبر	

جدول ۲: قرارگاه نصر* (منبع: محقق ساخته)

محل استقرار	ماموریت	یگان	
		ارتش	سپاه
سرخه نادری مختصات (۸۹۰۰۰-۵۲۸۰۰) نقشه ۵۰۰۰۰:۱ منطقه عمومی دزفول	قرارگاه نصر در شمال شرقی، ابتدا هدف‌های توفیق (شاوریه) و آزادی (علی‌گره‌زد) را تأمین و سپس با ادامه تک مقاومت‌های باقیمانده دشمن را منهدم و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه پدافند می‌کند. و آماده می‌شود بنا به دستور تک را به سمت غرب جهت تأمین خط مرز ادامه دهد.	لشکر ۲۱ پیاده حمزه	ارتش
		تیپ ۵۸ ذوالفقار	
		تیپ ۷ ولی عصر (عج)	سپاه
		تیپ ۲۷ محمد رسول‌الله (ص)	

^۱ وضعیت نیروهای خودی بر اساس طرح‌های موجود و کتاب‌های تالیف شده به صورت جدول‌های تنظیمی جمع‌بندی شده است و احتمال مغایرت (هر چند ناچیز) با اطلاعات اصلی متصور است.

تحلیل بازی جنگ عملیات فتح المبین

جدول ۳ قرارگاه نصر* (منبع: محقق ساخته)

محل استقرار	ماموریت	یگان	
		ارتش	لشکر ۷۷ پیاده
زاعبای مجید مختصات (۳۸۵۰۰-۶۰۵۰۰) نقشه ۱: ۵۰۰۰۰ منطقه عمومی دزفول	قرارگاه فجر در مشرق، ابتدا هدف پیروز (ارتفاعات ابوصلیبی خات) را تأمین و سپس با ادامه تک هدف ظفر (واوی) را تصرف و احتیاط فرماندهی قرارگاه کربلا را تشکیل می‌دهد.	تیپ ۱۷ علی ابن ابیطالب (ع)	تیپ ۳۵ امام سجاد (ع)

جدول ۴ قرارگاه فتح* (منبع: محقق ساخته)

محل استقرار	ماموریت	یگان	
		ارتش	لشکر ۹۲ زرهی (-)
زاعبای مجید مختصات (۲۶۰۰۰-۴۹۰۰۰) نقشه ۱: ۵۰۰۰۰ منطقه شوش - چهیلا	قرارگاه فتح در جنوب شرقی، ابتدا تنگ رقابیه را تأمین و سپس با ادامه تک ارتفاعات غرب چنانچه را تصرف و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند می‌کند.	تیپ ۸ نجف،	تیپ ۲۵ کربلا
		تیپ ۴۶ فجر	

جدول ۵ احتیاط قرارگاه کربلا* (منبع: محقق ساخته)

محل استقرار	ماموریت	یگان	
		ارتش	تیپ ۳۷ زرهی (-) با دو گردان تانک

ب- نیروهای پشتیبانی رزمی

جدول ۶: توپخانه قرارگاه کربلا* (منبع: محقق ساخته)

ماموریت	استعداد	یگان
تقویت و عمل کلی تقویت توپخانه لشکری‌ها	گروه ۳۳ توپخانه ارتش (۶ گردان)	توپخانه قرارگاه کربلا
پشتیبانی مستقیم قرارگاه قدس	۴ گردان از یگان‌های مختلف	توپخانه قرارگاه قدس
پشتیبانی مستقیم قرارگاه نصر	توپخانه لشکر ۲۱ و تقویت گروه ۵۵ توپخانه (۸ گردان)	توپخانه قرارگاه نصر
پشتیبانی مستقیم قرارگاه فجر	توپخانه لشکر ۷۷ پیاده و تقویت گروه ۵۵ توپخانه (۷ گردان)	توپخانه قرارگاه فجر
پشتیبانی مستقیم قرارگاه فتح	توپخانه لشکر ۹۲ زرهی و تقویت گروه ۲۲ توپخانه (۷ گردان)	توپخانه قرارگاه فتح

نیروهای ارتش عراق در عملیات فتح‌المبین: برتری مطلق تعدادی از عوامل غیرفیزیکی توان رزمی (ایمان، روحیه، میل به جنگجویی، حمیت قسمتی و...) و بهره‌برداری از عوامل برترساز توان رزمی (هماهنگی، اطلاعات، عملیات مهندسی، استفاده صحیح از زمین و...) رزمندگان اسلام را قادر ساخت در مدت یک هفته با وارد کردن تلفات و خسارات سنگین، خفت‌بارترین شکست را تا آن تاریخ به ارتش عراق وارد کنند. به طوری که در دو روز پایانی نبرد نیروهای ارتش غاصب در هر درجه و مقام در فرار از صحنه نبرد از همدیگر گوی سبقت را می‌ربودند. (موسوی‌قویدل، ۱۳۷۸: ۱۳۶) استعداد نیروی دشمن در حدود نیرویی معادل ۵ لشکر پیاده، ۱ لشکر مکانیزه و ۴ لشکر زرهی که با بیش از ۲۰ گردان توپخانه پشتیبانی می‌شد. ولی با شروع عملیات توسط رزمندگان اسلام یگان‌های توسط ارتش عراق به منطقه وارد شدند.

بازی جنگ عملیات فتح‌المبین

راه‌کار ۱ (انهدام دشمن در منطقه عمومی دزفول با تأمین ارتفاعات علی‌گه‌زرد و دامنه‌های جنوبی آن، ارتفاعات ابوصلیبی خات و تپه‌های شمال و غرب چنانه و تنگ رقابیه)
(۱) پدافند متجاوز در مواضع کنونی با یگان‌های موجود در منطقه:

تک ابتدایی نیروهای ما برای تصرف تپه‌های ابوصلیبی خات در سمت شرق و جنوب شرقی با یک مقاومت شدید دشمن مواجه خواهد شد زیرا دشمن در این منطقه حدود ۲ تیپ کامل (شامل ۲ گردان پیاده، ۲ گردان مکانیزه و ۲ گردان تانک) در برابر ما قرار داده است. دشمن میادین مین زیادی در این منطقه تهیه کرده است و مضافاً نیروهای ما باید در سربالایی با دشمن رو به رو گردند. این مواضع شکسته نخواهد شد مگر در تاریکی و غافلگیری مطلق توام با شناسایی دقیق و کامل از زمین و دشمن بنابراین لازم است ابتدا عناصر پیاده و به صورت شبانه این مواضع را شکافته و پس از برهم زدن سازمان پدافندی دشمن چنانچه با پاتک احتیاط‌های تیبی وی مواجه شدیم از نیروی زرهی متحرکی برای شکست پاتک دشمن و ادامه تک جهت تأمین هدف استفاده نماییم. همچنین چنانچه تک اولیه ما کشف گردید باید یک آتش تهیه قوی روی دشمن به خصوص روی مواضع توپخانه و احتیاط‌های وی اجرا گردد. نیروی لازم برای تک اولیه در این منطقه حداقل ۳ تیپ پیاده برآورد می‌گردد و برای مقابله با پاتک‌های دشمن و ادامه تک جهت تصرف هدف وجود یک تیپ زرهی در احتیاط مورد نیاز می‌باشد که باید در منطقه حرکت و یا ترجیحاً تیپ سمت چپ را دنبال نماید.

لازم به تذکر است که باید نیرویی در شرق منطقه یعنی در محل گسترش فعلی تیپ ۳ ل ۲۱، نیروهای دشمن را تثبیت نموده و مانع دخالت آن‌ها در جنوب گردد، این نیرو همچنین بایستی بتواند کنترل پل جاده آسفالته روی رودخانه رفائیه را به عهده بگیرد، حدود ۲ تیپ متجاوز در مقابل تیپ ۳ ل ۲۱ گسترش یافته است بنابراین بعید به نظر می‌رسد این تیپ بتواند سرپل فعلی خود را تا پل مذکور توسعه دهد. لازم است به وسیله یک تا دو گردان تقویت شود. (معین‌وزیری، ۱۳۸۱: ۳۶)

برای تامین ارتفاعات غربی و غرب چنانه و همچنین برای تنگ رقابیه ما از دو منطقه متمایز و متفاوت باید عبور کنیم، منطقه سمت راست یک معبر وصولی دره‌ای بوده و برای حرکت نیروی زرهی مناسب است و منطقه سمت چپ کوهستانی بوده و برای یگان پیاده مناسب می‌باشد. گسترش دشمن در منطقه ارتفاعات ابوصلیبی‌خات، رقابیه و چنانه و شیخ قندی گواه این حقیقت است که دشمن به آسانی این مواضع را از دست نخواهد داد و سرسختانه از این مواضع پدافند خواهد نمود بنابراین لازم است در ترکیب و اختصاص توان رزمی به این منطقه و انتخاب شکل مانور و زمان تک و حتی فرماندهی و کنترل نیروها دقت بیشتری نماییم. (همان، ۳۷)

نیروهای دشمن در معبر لخیضر، سندال، چنانه ظاهراً حدود یک گروه رزمی تانک قوی بوده که با نیرویی حدود یک گردان مکانیزه و یک گردان تانک که در منطقه عمومی شیخ قندی مستقر هستند تقویت می‌گردد، بنابراین برای کسب موفقیت در این معبر نیز به یک نیرویی حدود یک تیپ زرهی (ترجیحاً شامل سه گردان تانک و یک گردان مکانیزه) نیاز داریم زیرا گنجایش هدف چنین نیازی را ایجاب می‌نماید به خصوص این نیرو پس از تامین هدف احتمالاً بایستی شکل نوعی پدافند دایره‌ای را اتخاذ نموده و در چند سمت درگیر گردد. انجام یک تک به وسیله یگان بالگردان تک به مواضع احتیاط و منطقه آمادی منطقه شیخ قندی با موشک ماوریک توصیه می‌گردد.

از تجزیه و تحلیل فوق چنین نتیجه می‌گیریم که بایستی برای کسب موفقیت در جبهه چنانه و رقابیه یعنی در منطقه عمل فعلی تیپ ۵۵ هوآبرد حداقل دو تیپ (یک تیپ زرهی و یک تیپ پیاده) و یک گروه رزمی و در منطقه فعلی تیپ ۲ ل ۲۱ نیز دو تیپ پیاده و یک تیپ زرهی بایستی منظور شود (جمعاً ۵ تیپ). در مورد نحوه فرماندهی و کنترل نیروها و شکل قرارگاه‌ها پس از تعیین هویت تیپ‌ها باید تصمیم منطقی گرفت.

در شمال، برای تامین تپه علی‌گه‌زرد و قطع راه فرار نیروهای دشمن در منطقه عمومی سرپل، چنین استنباط می‌گردد که نیروهای درگیر فعلی لشکر ۲۱ قادر نخواهند بود با یک تک جبهه‌ای در سرتاسر منطقه پیشروی نمایند زیرا دشمن در این منطقه نیز میادین مین متعدد و استحکامات پی در پی احداث و نیروی زرهی قابل ملاحظه‌ای را مستقر نموده است، به ناچار در این قسمت هم بایستی به منطقه ضعیف دشمن تک نمود. ضعیف‌ترین منطقه و نزدیک‌ترین محل به تپه علی‌گه‌زرد منطقه‌ای است بین تپه چشمه و تپه ۲۷۰ (۸۹۸-۸۰۱)، اما فضای مانور برای یک نیروی زرهی در ابتدا محدود می‌باشد، بنابراین لازم است در این منطقه نیرویی به استعداد یک تیپ شامل ۳ گردان پیاده در نهایت غافلگیری جبهه دشمن را شکافته و در و حوالی تپه‌های جوفینه پس از کسب فضای مانور کافی، یک نیروی زرهی در حدود یک تیپ شامل ۲ گردان تانک و یک گردان مکانیزه، از تیپ پیاده عبور از خط نموده و تک را با تأمین تپه‌های علی‌گه‌زرد و دامنه‌های جنوبی آن (حدود جاده) ادامه دهد. پس از رسیدن به تپه‌های علی‌گه‌زرد و دامنه‌های جنوبی آن، لازم است نیروهای مستقر در این منطقه یک پدافند تقریباً دایره‌ای را هدایت نمایند بنابر این چنین استنباط می‌گردد که فرمانده لشکر شمالی ترجیحاً تیپ پیاده مأمور تک اولیه را به دنبال تیپ زرهی حرکت داده و مأموریت پدافند از نیمه شرقی دایره را به آن واگذار می‌نماید، این نیرو بایستی دارای جنگ‌افزار ضدتانک کافی باشد تا بتواند راه فرار نیروهای مستقر در منطقه را سد نماید. به نظر می‌رسد این منطقه حساس‌ترین قسمت منطقه شمالی محسوب گشته و لحظات بحرانی را پشت سر خواهد گذاشت. (معین‌وزیری، ۱۳۸۱: ۳۹)

(۲) تقویت پدافند متجاوز:

در صورتی که دشمن احتیاطش را برای تقویت پدافند خود در منطقه عمومی چنانچه به کار برد، قادر خواهد بود نیروهای ما را که مأمور تامین ارتفاعات شمال غربی و غرب چنانچه می‌باشد تا حدودی تهدید نماید اما این تهدید آن اندازه نیست که مأموریت انجام نگیرد، مع‌الوصف انجام یک سری تک‌های هوایی به محل استقرار این تقویت‌ها قبل از اینکه وارد عمل شوند توصیه می‌گردد، چنانچه این عمل مثمرالثرم واقع نگردد. اجرای عملیات هوایی به وسیله بال‌گردها احتیاط‌های در حال حرکت ضروری به نظر می‌رسد.

چنانچه دشمن احتیاط‌های خود را که در قسمت شمالی منطقه مستقر هستند بر علیه نیروهای ما در تپه علی‌گه‌زرد به کار برد، می‌تواند نیروهای ما را در منطقه مزبور تهدید نماید اما

این تهدید، مانع انجام ماموریت نمی‌گردد ولی انجام یک سری عملیات هوایی به وسیله بال‌گردان‌های تک هوانیروز بر علیه این نیروها ضروری است. همچنین پوشش هوایی نیروهای مستقر در منطقه علی‌گه‌زد یکی از مسایلی خواهد بود که بایستی در طرح پشتیبانی آتش منظور گردد.

پ- راه‌کار ۲ (انهدام دشمن در منطقه عمومی دزفول با تامین ارتفاعات عین‌خوش و علی‌گه‌زد و دامنه‌های جنوبی آن در شمال و تپه ابوصلیبی‌خات، تپه‌های شمال غربی و غرب چنانه و تنگ رقابیه در جنوب) در مقابل پدافند متجاوز در مواضع کنونی با یگان‌های موجود در منطقه:

تمام مواردی که در مورد راه‌کار ۱ عنوان گردید به قوت خود باقی است به اضافه این مطلب که ما باید ارتفاعات و مواضع عین‌خوش را نیز تصرف و تامین نماییم. (همان، ۴۰)

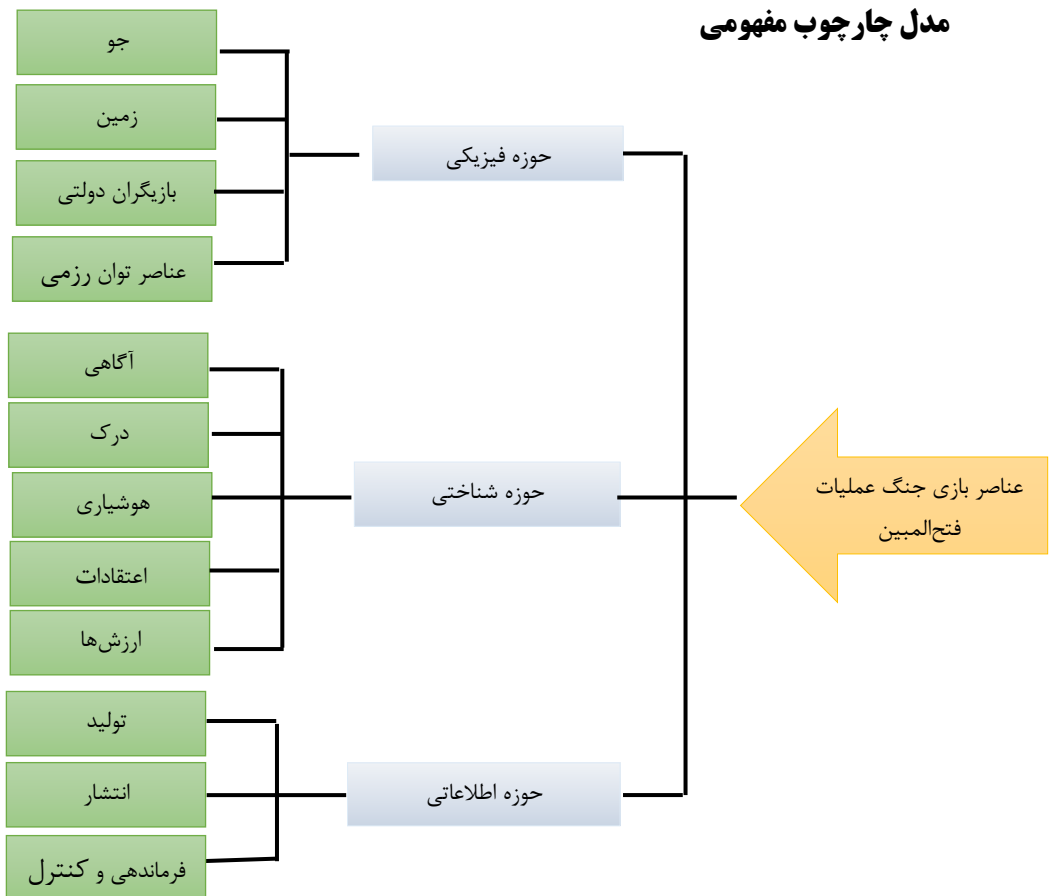
تپه ۱۸۸ و ۱۸۹ حساس‌ترین عارضه در منطقه عین‌خوش محسوب می‌گردد که مواضع و استحکامات عین‌خوش در آن استقرار دارد. برای تامین عین‌خوش و قطع راه فرار قسمتی از نیروهای متجاوز بایستی این تپه‌ها و دامنه‌های شمالی و غربی آن تامین گردد. دسترسی به این ارتفاعات از دو سمت امکان پذیر است. ابتدا لازم است یک نیروی پیاده به استعداد تقریبی سه گردان پیاده با استفاده از تاریکی شب در سمت کوه ممله، تپه ۱۸۴ (۹۴۷-۴۸۵)، تپه ۱۳۹ (۹۲۶-۴۸۵) سرازیر گشته و پس از عبور از رودخانه چیخواب یک سربالایی را طی نموده و تحت شرایط دید کم خود را به تپه‌های ۱۸۸ و ۱۸۹ برساند، این نیرو بایستی حداقل ۱۴ کیلومتر را در تحت شرایط نامناسب راه‌پیمایی نماید، این عمل اگر غیرممکن نباشد بسیار مشکل است، زیرا چنانچه تک این نیرو کشف گردد زمین‌گیر شده و در حالی که از پشتیبانی آتش توپخانه کافی برخوردار نیست (دو قبضه کاتیوشا و ۱ آتشبار ۱۳۰ م م) بقیه حرکت و پیشروی آن در روشنایی روز انجام می‌گیرد که با توجه به شکل زمین منجر به تلفات و ضایعات فراوان می‌گردد و به علت نبودن جاده در پشت سر، امکانات آمادرسانی و کمک‌رسانی فوق‌العاده محدود و مشکل خواهد بود. این نیرو به علت بُعد مسافت و عدم امکان پشتیبانی متقابل و مجزا شدن از یگان‌های خودی فوق‌العاده آسیب‌پذیر بوده و امکان کنترل و اعمال فرماندهی روی آن اگر غیرممکن نباشد، بسیار مشکل است. برای رفع قسمتی از این مشکل، نیاز است که یک نیروی زرهی نیز در سمت گناره، شیخ قویم، به سمت منطقه عین‌خوش پیشروی نماید. این نیرو به دشمن پهلو داده و به شدت عقبه و جناح جنوبی آن مورد تهدید قرار خواهد گرفت و اگر این نیرو در اثر مقاومت نیروهای دشمن در منطقه عین‌خوش، متوقف شود، آسیب‌پذیری آن افزایش یافته و امکان دارد محاصره گردد. این

وضعیت، در شرایطی که از برتری هوایی نیز برخوردار نیستیم خطرناک بوده و احتمالاً منجر به شکست در این جبهه خواهد گردید. (همان، ۶۱)

چارچوب مفهومی:

چارچوب مفهومی پژوهش، یک الگوی مفهومی است که در آن روابط نظری میان شماری از عوامل که در مسئله پژوهش با اهمیت تشخیص داده شده است، به تصویر کشیده می‌شود. به استناد مطالعات انجام‌شده پیرامون بازی جنگ عملیات فتح‌المبین و دریافت نظرات خبرگان و صاحب‌نظران محقق به این نتیجه رسیده است که چارچوب مفهومی در سه حوزه فیزیکی، شناختی و اطلاعاتی مورد بحث و طراحی گردد.

مدل چارچوب مفهومی

نمودار ۱: چارچوب مفهومی

روش‌شناسی تحقیق: این تحقیق از نوع کاربردی بوده و روش تحقیق در این پژوهش از لحاظ شیوه نگارش و پرداختن به مسئله تحقیق، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد آمیخته (کمی-کیفی) است.

جامعه آماری: با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق، محدودیت افراد خبره و کارشناس مرتبط با مسائل دفاع مقدس و بازی جنگ، جامعه آماری این پژوهش به دو قسمت جامعه خبرگان و جامعه کارشناسان در نظر گرفته شد.

روش علمی پاسخ به سوالات تحقیق به این صورت بوده است که محقق پس از گردآوری اطلاعات و مطالعه در خصوص عناصر اصلی بازی جنگ برگرفته از چارچوب نظری آن؛ عناصر اصلی (بازیگران، راهبردهای اصلی، ارجحیت‌ها و غیره) مدل بازی جنگ عملیات فتح‌المبین استخراج و بر اساس آن پرسشنامه‌ای تهیه و به حضور خبرگان و صاحب‌نظران ارائه گردید. در نهایت «عناصر اصلی مدل بازی جنگ عملیات فتح‌المبین» با تحلیل نتایج حاصله از پرسش‌نامه، جمع‌بندی و ارائه شده است.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات: روش و ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش بطورکلی به دو طبقه تقسیم‌بندی شده است: روش‌های کتابخانه‌ای و روش‌های میدانی؛ گردآوری اطلاعات در این تحقیق با استفاده از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و تحقیقات میدانی به صورت ترکیبی به شرح زیر صورت گرفته است.

➤ روش‌های کتابخانه‌ای و ابزار مورد استفاده در این تحقیق عبارتند از:

الف) مطالعه (ب) بررسی اسناد (پ) بررسی نقشه‌ها

➤ روش‌های تحقیقات میدانی مورد استفاده در این تحقیق عبارتند از:

الف) مصاحبه (ب) پرسش‌نامه

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل کمی: با توجه به این که در این تحقیق از آمار توصیفی استفاده می‌شود بر اساس میانگین، گویه‌هایی که میانگین پایینی دارند (کمتر از ۴ هستند) از مطالعه حذف گردیدند. به طور کلی در پرسش‌نامه ارائه شده اولویت‌بندی اهمیت مولفه‌ها با توجه به داده‌های به دست آمده مدنظر محقق بوده است و با توجه به چولگی که در نتایج پاسخ‌ها وجود دارد اولویت‌بندی بر اساس میانگین انجام شده است. نتایج این سؤال که به صورت یک سؤال چند گویه‌ای با چند

گزینه (طیف لیکرت) در نظر گرفته شده و در سطح جامعه آماری مطرح گردید، برابر جدول و نمودار زیر می باشد:

جدول ۷: عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح المبین

یافته	میانگین ن	چگونگی وضعیت (میزان بکارگیری)					شاخص‌ها	شماره سؤال	مفاهیم اساسی
		خیلی کم ۱	کم ۲	متوسط ۳	زیاد ۴	خیلی زیاد ۵			
تایید	۴,۲۷	۱	۰	۴	۱۰	۱۵	جو	۱	حوزه فیزیکی
تایید	۴,۳۷	۱	۱	۲	۸	۱۸	زمین	۲	
تایید	۴,۸۰	۳	۱	۶	۱۰	۱۰	عناصر توان رزمی	۳	
عدم تایید	۳,۷۷	۰	۱	۱	۱	۲۷	بازیگران دولتی	۴	
تایید	۴,۵۰	۰	۰	۱	۱۳	۱۶	آگاهی	۵	حوزه شناختی
تایید	۴,۳۳	۰	۰	۱	۱۲	۱۴	درک	۶	
تایید	۴,۵۳	۰	۰	۱	۱۲	۱۷	هوشیاری	۷	
تایید	۴,۳۷	۰	۰	۵	۹	۱۶	اعتقادات	۸	
تایید	۴,۳۷	۰	۰	۲	۱۲	۱۵	ارزش‌ها	۹	
تایید	۴,۷۰	۰	۰	۰	۹	۲۱	تولید اطلاعات	۱۰	حوزه اطلاعاتی
تایید	۴,۷۳	۰	۰	۱	۶	۲۳	انتشار اطلاعات	۱۱	
تایید	۴,۷۷	۰	۰	۱	۵	۲۴	فرماندهی و کنترل	۱۲	

نمودار ۲: عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح المبین

نتیجه نظرخواهی در خصوص این سؤال در بعد عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح المبین، نظر جامعه آماری در حوزه فیزیکی شامل جو، زمین و عناصر توان رزمی می‌باشند که برابر جدول و نمودار یاد شده مورد تایید قرار گرفته است و میزان تاثیر آنها بالاست. ضمناً بازیگران دولتی با میانگین کمتر از ۴ از عناصر اصلی حذف گردیده‌اند. نظر جامعه آماری در حوزه شناختی شامل آگاهی، درک، هوشیاری، اعتقادها و ارزش‌ها می‌باشند که برابر جدول و نمودار یاد شده مورد تایید قرار گرفته است و میزان تاثیر آنها بالاست. همچنین نظر جامعه آماری در حوزه اطلاعاتی شامل تولید اطلاعات، انتشار اطلاعات و فرماندهی و کنترل می‌باشند که برابر جدول و نمودار یاد شده مورد تایید قرار گرفته است و میزان تاثیر آنها بالاست.

تجزیه و تحلیل کیفی: مطابق مصاحبه با صاحب‌نظران نقش‌آفرینی عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح المبین به شرح زیر است:

عناصر جو: در زمان اجرای عملیات فتح المبین شرایط جوی معتدلی از نظر آب و هوا در منطقه عملیات حاکم بوده است و تاثیرگذاری مثبتی بر انجام ماموریت رزمندگان داشته است. گرمای شدید خوزستان شروع نشده و در بهترین زمان از نظر جویی عملیات انجام شده است.

عنصر زمین: زمین منطقه عملیات فتح‌المبین از سه قسمت کوهستانی، تپه ماهوری و دشت تشکیل شده است. موقعیت منطقه و عوارض حساس آن، آرایش خاصی را به دشمن تحمیل کرده بود که آگاهی نیروهای خودی از آن، زمینه وارد ساختن ضربات سهمگین را بر دشمن فراهم کرد.

عنصر توان رزمی: پیروزی در عملیات فتح‌المبین در واقع حاصل برتری نیروی انسانی و بینش نظامی ایران بر عراق بود. این تأکید به آن معنا نیست که عوامل دیگر بی تأثیر و یا فاقد ارزش و دارای اهمیت کمتری بودند، لیکن این دو عامل در مقایسه با سایر عوامل از برجستگی و تأثیر بیشتری برخوردار بودند.

عنصر آگاهی: نیروهای شرکت‌کننده در این عملیات به صورت آگاهانه و با این استدلال که با دشمن متجاوز در حال جهاد و وظیفه شرعی است، وارد نبرد شده‌اند. تأثیر قاطعی بر عملکرد مثبت رزمندگان قرارگاه کربلا در اجرای عملیات فتح‌المبین و بیرون راندن ارتش متجاوز عراق داشته است.

عنصر درک: روشنگری رهبری نظام در خصوص برخورد قاطع با متجاوز و اطمینان کامل رزمندگان به مسئولین نظام و جنگ باعث شده بود که در اجرای مأموریت از جان مایه گذاشته و دستورات فرماندهان را با جان و دل به مرحله اجرا گذارند و کنترل نیروها با انضباط معنوی انجام پذیرد.

عنصر هوشیاری: شور و شوق و هیجان ایجادشده در مردم ایران بعد از عملیات‌های ثامن‌الائمه و طریق‌القدس، باعث هجوم جوانان انقلابی به جبهه‌ها شد و دفعتاً توان رزم یگان‌ها بالا رفت. با سرعت عمل در جذب، سازماندهی و تجهیز این نفرات، یکی از عوامل مهم پیروزی در عملیات فراهم شد.

عنصر اعتقادها: اعتقاد و اصرار فرماندهان و رزمندگان برای پیروزی، به‌خصوص در نگهداری منطقه عین‌خوش با وجود شرایط محاصره و تدبیر صحیح فرماندهان برای انتقال نبرد به سمت دیگر، دشمن را وادار به تغییر مواضع بر اساس خواست رزمندگان اسلام و به شکست کشاند.

عنصر ارزش‌ها: این عملیات با مراجعه فرماندهان به قرآن کریم فتح نامگذاری شد و رزمندگان دلاور اسلام با دریافت پیام، عملیات حماسی و تاریخی فتح‌المبین را شروع کردند. ارزش‌های اسلامی و ایرانی بر مبارزه با متجاوز در نتیجه خوب این عملیات مشهود و قابل بیان است.

عنصر تولید اطلاعات: کشف نقاط ضعف و آسیب‌پذیری‌های ارتش عراق، فرماندهان را برای طرح‌ریزی، آماده‌شدن، اجرا و هدایت عملیات آفندی کمک نموده و در اثر تولید اطلاعات به موقع و صحیح راه‌های متنوعی جهت غلبه بر دشمن و پیروزی در در ذهن طراحان عملیات ایجاد شد.

عنصر انتشار اطلاعات: در زمان طرح‌ریزی و اجرای عملیات فتح‌المبین طراحان عملیات از اطلاعات صحیح و به‌ساعت مربوط به دشمن و منطقه عملیات بهره‌مند بودند. و با این اطلاعات صحیح توانستند به خوبی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری را انجام دهند. موفقیت عملیات فتح‌المبین تا حدود زیادی به این عنصر وابسته بوده است.

عنصر فرماندهی و کنترل در حوزه اطلاعاتی: تهیه برآوردهای اطلاعاتی صحیح توسط مسئولین اطلاعاتی در اثر تعیین صحیح نیازمندی‌های اطلاعاتی و برنامه‌ریزی هوشمندانه انجام شده است. هماهنگی مجریان اطلاعاتی در حوزه جمع‌آوری، ثبت، ارزیابی و تفسیر اخبار زمینه‌ساز طرح‌ریزی و صدور دستورات صحیح در هدایت این عملیات بوده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف: نتیجه‌گیری:

پس از گردآوری اطلاعات و مطالعه در خصوص عناصر اصلی بازی جنگ برگرفته از چارچوب نظری آن؛ عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح‌المبین استخراج و بر اساس آن پرسشنامه‌ای تهیه و به حضور خبرگان و صاحب‌نظران ارائه گردید. در نهایت «عناصر اصلی بازی جنگ عملیات فتح‌المبین» با تحلیل نتایج حاصله از پرسش‌نامه، جمع‌بندی و به شرح زیر ارائه شده است.

الف- عناصر محیط حقیقی عملیات فتح‌المبین: عناصر محیط حقیقی عملیات فتح‌المبین در سه حوزه به شرح زیر مورد جمع‌بندی قرار گرفته است:

الف-حوزه فیزیکی: حوزه فیزیکی عناصر محیط حقیقی عملیات فتح‌المبین مکانی که نیروهای نظامی تلاش دارند تا در شرایط آن تأثیر بگذارند و شامل جو، زمین، بازیگران دولتی و عناصر توان رزمی می‌باشند.

ب-حوزه شناختی: حوزه شناختی عناصر محیط حقیقی عملیات فتح‌المبین شامل آگاهی، درک، هوشیاری، اعتقادات و ارزش‌ها می‌باشند.

پ- حوزه اطلاعاتی: حوزه اطلاعاتی عناصر محیط حقیقی عملیات فتح‌المبین شامل تولید اطلاعات، انتشار اطلاعات و فرماندهی و کنترل می‌باشند.

فرماندهی قرارگاه کربلا در عملیات فتح‌المبین امکان انجام پنج نوع مانور (مانور احاطه‌ای قائم، مانور احاطه‌ای یک‌طرفه، مانور احاطه‌ای دوطرفه، مانور جبهه‌ای و مانور رخنه‌ای) را داشته است.

فرماندهی ارتش عراق نیز دو راه‌کار را مدنظر داشته است: (۱) پدافند در مواضع کنونی با یگان‌های موجود در منطقه (۲) تقویت پدافند.

برای طرفین جنگ در عملیات فتح‌المبین برای رسیدن به اهداف خود راه‌کارهایی ممکن و محتمل بوده است و راه‌کارهایی را به مورد اجرا گذاشته‌اند. برابر مطالعات انجام‌شده بهینه‌ترین راه‌کار برای فرماندهی قرارگاه کربلا انجام مانور احاطه‌ای یک‌طرفه تشخیص داده شده است. البته این نکته نیز قابل بیان و مطرح‌شدن را دارد که این راه‌کار ضمن بهره‌مندی از محاسن و نتایج خوب ذکر شده معایب و مشکلاتی نیز این راه‌کار به همراه می‌داشت که در مجموع و برآیند محاسن بر معایب به شکل معناداری تفوق پیدا می‌کرد. در خصوص بهینه‌ترین راه‌کار برای ارتش عراق که هدف آنان حفظ مناطق تصرف‌شده می‌بود. با توجه به اینکه فرماندهی قرارگاه کربلا به عنوان شروع‌کننده عملیات و در جایگاه آفندکننده بوده ارتش عراق در موضع انفعالی قرار داشته و بهینه‌ترین راه‌کار در مقابل نیروهای مسلح ج.ا.ایران تحت فرماندهی قرارگاه کربلا تقویت پدافند در جناحین (در مقابل نیروهای قرارگاه قدس و فتح) و مقاومت شدید در اطراف تنگه ابوغریب و رقابیه بوده است.

ب- پیشنهادها:

برای دفاع از کشور و تأمین اهداف و منافع ملی بایستی پژوهش‌هایی متوازن با اهداف و توانمندی‌ها و عناصر و مؤلفه‌های قدرت نظامی انجام شود. و با عنایت به نتایج به دست آمده از این تحقیق، پیشنهادهای تحقیقی و پژوهشی به شرح زیر مطرح می‌شود:

- (۱) تمامی عملیات‌های دوران دفاع مقدس مدل‌سازی و تحلیل شوند.
- (۲) بر اساس رویکرد کیفی عملیات‌های دفاع مقدس مورد بررسی و مدل‌سازی شود.
- (۳) تمرینات تاکتیکی اجرا شده در مراکز دانشگاهی نیروهای مسلح در حوزه‌های نظامی مدل‌سازی شده و نتایج حاصله در کلاس‌های مرتبط بررسی و تحلیل شوند.
- (۴) به منظور ارزیابی کارایی طرح‌های عملیاتی مورد استفاده در نیروهای مسلح، پیشنهاد می‌گردد بازی جنگ آن طرح‌ها بر اساس تجربه این پژوهش و سناریوهای احتمالی تهدید دریافتی از ستاد کل نیروهای مسلح مدل‌سازی گردیده و با استفاده از نظریه بازی‌ها تحلیل شوند.

فهرست منابع:

- قرآن کریم
- کتب و بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله‌العالی)

فارسی**کتب**

- گات زمینی دافوس، (۱۳۹۶)، طرح‌ریزی عملیات اطلاعات، تهران، انتشارات دافوس آجا.
- گات زمینی دافوس، (۱۳۹۶)، طرح‌ریزی عملیات، تهران، انتشارات دافوس آجا.
- معین‌وزیری، نصرت‌الله، (۱۳۹۲)، نیروی زمینی ارتش در عملیات فتح‌المبین، هیئت معارف جنگ «شهید سپهبد علی صیاد شیرازی»، تهران، انتشارات ایران سبز.
- موسوی قویدل، سید علی‌اکبر، (۱۳۷۸)، عملیات فتح‌المبین «قرارگاه کربلا»، هیئت معارف جنگ «شهید سپهبد علی صیاد شیرازی»، تهران، انتشارات ایران سبز.
- نوروزانی، شهرام، (۱۳۹۷)، مبانی بازی جنگ راهبردی (تاریخچه، اصول، مفاهیم و نمونه بازی جنگ بومی)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.

مقالات

- بیگدلی، حمید، (پاییز و زمستان ۱۳۹۸)، مدل‌سازی مسائل جنگ الکترونیک با استفاده از مجموع صفر، فصلنامه بازی جنگ، سال دوم، شماره پنجم.
- حسن‌پور، حمید، (۱۳۹۹)، نقش بازی جنگ در ارتقاء تصمیم‌گیری فرماندهان نیروهای مسلح، تهران، فصل‌نامه بازی جنگ دافوس آجا.
- سرخوش، افشین، (بهار ۱۳۸۶)، بازی جنگ، فصلنامه علوم و فنون نظامی، دافوس آجا، سال سوم، شماره ۸ و ۹.
- درودیان، محمد، (۱۳۷۸)، جنگ بازیابی ثبات، به نقل از سند ۶۸۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزارش عملیات فتح‌المبین.
- رضایی، محسن، (۱۳۷۵)، درس‌های تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق، دوره عالی جنگ، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه..

سایت

- <http://farsi.khamenei.ir>

